Met de ogen van het gezicht

Saoedi-Arabië | Anno 2026

Zaterdag 7 februari | Al Ula – Al Naslaa – Ha'il 2
Zondag 8 februari | Ha'il – Jubbah 11

Zaterdag 7 februari | Al Ula – Al Naslaa – Ha'il

Toegegeven, Tayma, in het noordwesten van Saoedi-Arabië, was toen al een belangrijke handelspost op het kruispunt tussen Zuid-Arabië, Egypte, Mesopotamië en de Levant. Meer nog, je kon er op een permanente watervoorraad rekenen – niet onbelangrijk in deze verre uithoek van de Nefudwoestijn. Het leven was er dus zo slecht niet.

Nabonidus zette zich alleszins aan het bouwen, de archeologische resten van die bouwwoede zijn nu nog altijd zichtbaar in de omgeving van de oase. Maar voor het overige is er in de wijde omgeving van Tayma niet veel te beleven.

Wat Nabonidus bezielde, daar is men nog altijd niet uit. Zijn veldtocht op het Arabisch schiereiland in de 6e eeuw v.Chr. was vrij vlot verlopen, hij had zelfs het verre Medina veroverd. Toch bleef deze laatste koning van het machtige Babylonië tien jaar lang in de oasestad Tayma hangen. Een soort van vrijwillige ballingschap. Alsof hij niet kon, niet wou of niet durfde naar zijn hoofdstad terug te keren.

Dune bashing is een populaire autosport in Saoedi-Arabië

Serpent

Bruidssteen

Chinese draak *(rechts)*

Niet veel te beleven? Een zestigtal kilometer bezuiden Tayma staan vier 4WD's klaar om ons van het tegendeel te overtuigen. Uiteraard elk met een V8-motor, want Saoedische mannen houden van krachtige bolides. Naar verluidt is het zelfs hun favoriete hobby om er tijdens het weekend op uit te trekken naar een tentenkamp in de woestijn. Met de mannen alleen, niemand die hen lastigvalt.

De Bruidssteen is een atypische witte formatie een tiental meter hoog, waarin je met wat goede wil een bruid kan herkennen

Dune bashing is bovendien een populaire autosport in Saoedi-Arabië. Ze combineert de spanning van het off-road rijden met de schoonheid van de zandduinen, zo wordt gezegd. Het komt erop neer dat je met een hoge snelheid en een gigantische stofwolk achter je aan gaat racen tussen en liever nog over zandduinen. De uitgestrekte en immer verschuivende zandduinen van de Nefudwoestijn vormen daartoe het ideale speelveld.

Uiteraard zullen wij het wat kalmer aan doen. Aan weerszijden van de asfaltweg strekt zich een eindeloze woestijn uit met hier en daar losse struiken en vooral veel geërodeerde zandsteenformaties. Daar zullen we op zoek gaan naar de meest spectaculaire erosievormen en naar duizenden jaren oude rotstekeningen.

Het Serpent lijkt dan weer op een slang die het moede hoofd op een rots lijkt te leggen.

Met drie Toyota Landcruisers en een Nissan Patrol Platinum volgen we een vaag wagenspoor door het mulle zand de woestijn in. Een zoon en drie dochters, antwoordt chauffeur Michael fier op onze vraag of hij kinderen heeft. Van de meisjes is uiteraard geen spoor te bekennen, enkel van de zoon

Al Naslaa

Paard met begeleider

Thamoedisch schrift

prijkt een foto tegen de achteruitkijkspiegel.

Een boeiende rit door een bevreemdend landschap wordt het. Een echte woestijn in de betekenis van een zandzee met louter door de wind aangevoerd zand en weinig of geen vegetatie is dit niet. Daarvoor zijn er te weinig duinen en te veel zandsteenformaties. Maar juist die maken de verkenning zo interessant.

Michael laat niet na enkele van de meest opmerkelijke formaties te benoemen. De *Bruidssteen* bijvoorbeeld, een atypische witte formatie een tiental meter hoog, waarin je met wat goede wil een bruid kan herkennen die met haar linkerhand op een steen leunt. Of de *Chinese draak* die met opgeheven hoofd ligt te rusten. Het *Serpent* lijkt dan weer op een slang die het moede hoofd op een rots lijkt te leggen.

Beide helften balanceren in een uiterst precair evenwicht op piepkleine sokkels

Helemaal in de verte zien we enkele piramidevormige rotsformaties tegen de horizon afsteken. Sporen in het zand lijken op de aanwezigheid van een woestijnvos te wijzen. Dan stapt een wilde dromedaris rustig voorbij. Er lijkt zowaar een glimlach om zijn muil te spelen wanneer hij onze aanwezigheid opmerkt.

Hier en daar zijn op vlakke gedeelten van de stenen rotstekeningen te onderscheiden. Of, nauwkeuriger gezegd, petrogliefen, vermits het figuren zijn die in de rotsen gekerfd zijn. We kunnen ruiters te paard onderscheiden, jagers en een vage afbeelding van een dromedaris. Van wanneer deze tekeningen dateren is niet duidelijk.

Maar ons is het vooral om Al Naslaa te doen, de beroemde gespleten rots. Het geologisch wonder is door een hoog hek omgeven, kennelijk heeft men hier wel wat last van vandalisme. Maar je gelooft je ogen niet als je het ziet. Een enorme rots, zes meter hoog en negen meter breed, is met een perfecte snede in twee delen gesplitst.

Beide helften balanceren nu in een uiterst precair evenwicht op piepkleine sokkels.

Kennelijk zijn die gemaakt van een iets hardere laag zandsteen die beter tegen erosie bestand was dan het zachtere materiaal eromheen. Terwijl wind en zand het onderste sediment wegspoelden, bleven de hardere sokkels overeind staan, waardoor de illusie ontstaat dat de massieve stenen boven de woestijnbodem zweven.

Nergens is de opening tussen beide rotsen breder dan tien centimeter. Toch kan je er moeiteloos doorheen kijken, zo perfect glad is de snede. Het

lijkt het resultaat van mensenwerk, maar dat is het niet. Het is de natuur zelf die deze unieke formatie gevormd heeft en daar wellicht duizenden jaren voor nodig gehad heeft.

Tegenwoordig wordt de locatie met 3D-laserscans en dronekartering gemonitord om de voortgang van de erosie te bestuderen. Misschien krijgt men op die manier ooit uitsluitsel over de ware toedracht. Want hoe dit fenomeen precies ontstaan is, weet men nog niet. Natuurlijk zijn er hypothesen geformuleerd over oude breuklijnen, over erosie door water en wind, over uitzetting en inkrimping door de temperatuurverschillen in dit meedogenloze klimaat, over sterke winden die de oppervlakken met fijn zand polijsten. Maar tot een sluitende verklaring heeft dat nog niet geleid.

Vermoedelijk waren reizigers eertijds dermate onder de indruk van het natuurverschijnsel dat ze het vanwege zijn goddelijke symmetrie als heilig beschouwden. Alleszins zijn op de zijwand fraaie petrogliefen aangebracht. We herkennen voorstellingen van steenbokken met naar achter gekromde hoorns, struisvogels en paarden, maar ook

talloze bizarre schrifttekens. Over de herkomst van dit alles zullen we morgen in het museum van Jubbah meer te weten komen.

In feite kunnen we dus van geluk spreken dat we van deze kortstondige bovenaardse verschijning kunnen genieten

Nietsvermoedend rijden we verder door de woestijn, een brede kloof in, aan weerszijden door hoge rotswanden omgeven. Daar wacht ons een verrassing van formaat. De gedekte tafel en de heerlijke geur die ons tegemoet komt laten geen zweem van twijfel toe – te midden van dit fantastische decor is een barbecue in voorbereiding. Rundsvlees, kippenvlees, paprika's en uien liggen op de barbecue te sudderen, koude schotels met verse groenten, hummus en *khobz* worden klaargemaakt, bordjes met zoete desserts staan al klaar. Zelden was het heerlijker tafelen dan op deze magische plek.

Een handvol donkerrode plantjes trekt onze aandacht. *Tarthuth* noemt Michael ze in het

Cynomorium coccineum

Woestijnvos?

Arabisch, in de westerse wetenschap luisteren ze naar de naam *cynomorium coccineum*. Als een opgestoken duim komen ze uit het woestijnzand tevoorschijn, vandaar dat ze vaak woestijnduim genoemd worden.

Als een opgestoken duim komen ze uit het woestijnzand tevoorschijn, vandaar dat ze vaak woestijnduim genoemd worden

Chlorofyl hebben deze bizarre plantjes niet,

Dromedarissen met de naam van hun eigenaar

Menselijke figuren te paard met een speer in de hand

Struisvogel

hun stofwisseling kunnen ze dus niet met fotosynthese aandrijven. In feite brengen ze het grootste deel van hun leven onder de grond door als wortelstokken die op een andere plant parasiteren. Meestal is dat een zoutstruik. Droge, rotsachtige of zandige grond is hun favoriete habitat. Eens per jaar verschijnen ze aan de oppervlakte als een vlezige knots van minuscule scharlakenrode bloemen, net zoals paddenstoelen jaarlijks uit hun schimmels verrijzen. In feite kunnen we dus van geluk spreken dat we van deze kortstondige bovenaardse verschijning kunnen genieten.

Iets verderop toont een vlakke rotswand enkele van de mooiste exemplaren van rotskunst die we tot nu toe gezien hebben. Vooral de grote afbeeldingen van dromedarissen kunnen ons bekoren. Grappig genoeg staat telkens de naam van de eigenaar er in

Thamoedisch schrift bij vermeld. Ook een eenzame struisvogel maakt zijn opwachting. Maar het opvallendst is de voorstelling van twee menselijke figuren te paard die elkaar met een speer in de hand confronteren.

Het opvallendst is de voorstelling van twee menselijke figuren te paard met een speer in de hand

Het relatieve comfort waarmee we ons in deze woestijn laten rondrijden mag ons niet doen vergeten dat je in deze barre natuur best op je tellen past. Dat blijkt wanneer de keukenjeep in het mulle zand komt vast te zitten. Daar is deze Toyota Hilux 2WD niet tegen opgewassen.

Niemand die zich daar druk over maakt. De chauffeur van een van de Toyota Landcrui-

sers zet zich in positie, monteert een sleepkabel en verlost de onfortuinlijke keukenjeep uit zijn positie. Althans, dat probeert hij, want verscheidene pogingen na elkaar blijven vruchteloos. In de keukenjeep is geen beweging te krijgen. Dan neemt de Nissan Patrol Platinum de plaats in van de Toyota Landcruiser. Gaat het om de chauffeur? Gaat het om het voertuig? Feit is dat ditmaal de keukenjeep moeiteloos uit zijn hachelijke positie bevrijd wordt.

Nog eenmaal houden we halt bij een gladde rotswand, ditmaal met de fraaie afbeeldingen van een viertal dromedarissen, telkens netjes met de naam van hun eigenaar erbij. Vermoedelijk dateren ze van het eerste millennium v.Chr. In feite is dit een statement, legt Michael uit, een verklaring waarmee de betrokkenen hun aanspraken op dit land kracht bijzetten. Vreemd is wel dat de dromedarissen weergegeven zijn met een nek die zo lang lijkt als die van een giraf.

Kwart voor drie is het wanneer we de asfaltweg bereiken waar chauffeur Moejahir ons nog steeds met zijn bus opwacht. Een lange rit van nog eens 405 km naar Ha'il hebben we nu voor de boeg, over een woestijnachtig plateau, gemiddeld duizend meter boven zeeniveau.

Vermoedelijk dateren de afbeeldingen van de dromedarissen, telkens met de naam van de eigenaar, van het eerste millennium v.Chr.

Tayma, iets meer naar het noorden, laten we dus links liggen. Al in 8000 v.Chr. werd deze handelspost op Assyrische kleitabletten vermeld en ook in de Bijbel komt ze aan bod. Zolang er handelskaravanen waren, ging het goed met Tayma. Toen Nabonidus er onverwacht tien jaar lang hof hield, gaf dat haar positie zelfs een flinke boost.

Maar het is op een volkomen andere manier dat Tayma vrij recent in het wereldnieuws kwam. In 2016 werd bekendgemaakt dat men er een vingerkootje van een prehistorische mens gevonden had. Meer dan het middelste beentje van een middelvinger, amper 3,2 cm lang, was het niet. Toch volstond dit

petieterige fossiel om de wereld van de paleontologen op zijn kop te zetten. Want zij zagen meteen dat het aan een *Homo sapiens* toebehoorde – en dus niet aan een oudere mensensoort zoals een *Neanderthaler* of een *Denisovamens*. Terwijl uraniumreeksdatering uitwees dat het botje ongeveer 88 000 jaar oud was.

Meer dan het middelste beentje van een middelvinger was het niet. Toch volstond dit om de wereld van de paleontologen op zijn kop te zetten

Wat was daar zo bijzonder aan? Dat *Homo sapiens*, onze mensensoort, in Afrika ontstaan is, is algemeen aanvaard. Dat *Homo sapiens* op een gegeven moment vanuit Afrika heel de wereld begon te veroveren, ook daar twijfelt niemand aan. Per slot van rekening zouden wij er niet zijn als hij dat niet gedaan had. *Out of Africa* noemt men deze hypothese.

Die migratie van *Homo sapiens* kwam ongeveer 65 000 jaar geleden op gang. En dat was slecht nieuws voor de *Neanderthalers* en de *Denisovamensen*, want amper 25 000 jaar later bleken ze uitgestorven te zijn. Sedertdien zijn wij, *Homo sapiens*, de enige mensensoort op aarde.

Maar er is meer aan de hand. Gaandeweg kwamen de paleontologen tot de bevinding dat al veel vroeger een andere migratiegolf op gang gekomen moet zijn. Vermoedelijk gebeurde dat ongeveer 177 000 jaar geleden. Al bestaat daar geen wetenschappelijke consensus over.

En dan duikt er plots een botje van 88 000 jaar oud op. Betekent dit dat er nog een derde migratiegolf was? Of moeten we de migratie van *Homo sapiens* misschien als een continu proces zien dat zich niet tot een of twee golven beperkt? Zonder bijkomende vondsten zal dat heel moeilijk uit te maken zijn.

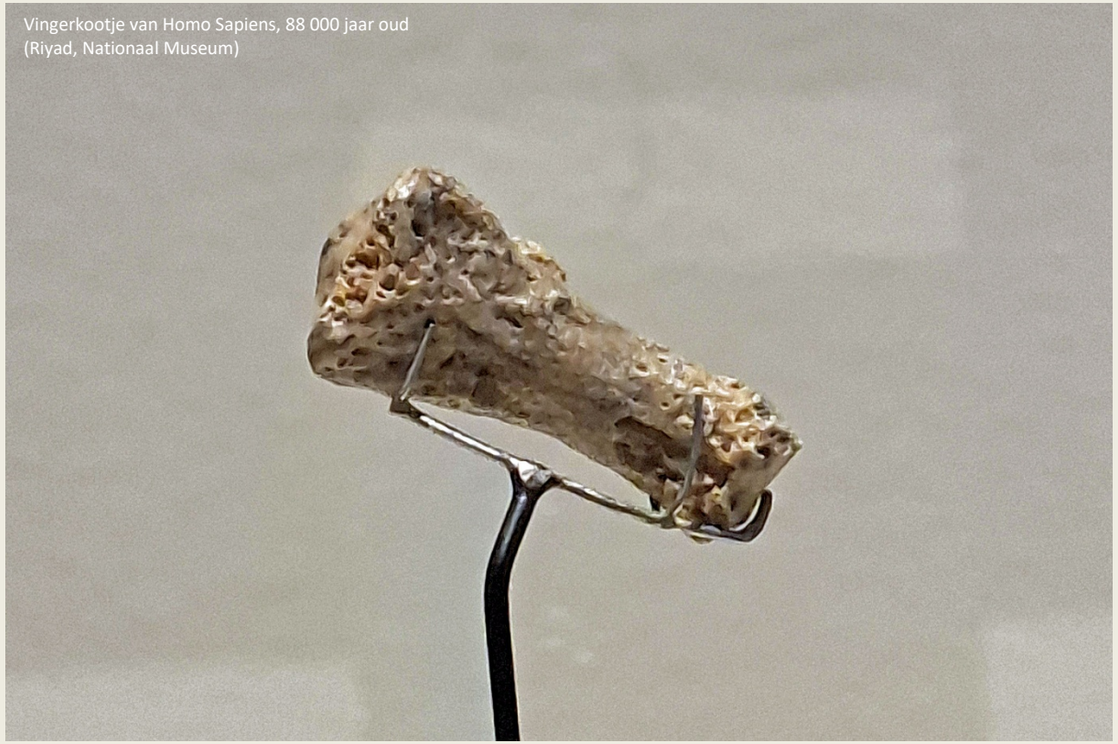

Vingerkootje van Homo Sapiens, 88 000 jaar oud
(Riyad, Nationaal Museum)

Bekijk je de wereldkaart, dan zie je meteen dat wat men de Levantijnse corridor noemt – grofweg het gebied van de Sinaï, Israël, Jordanië en het noorden van Saoedi-Arabië – indertijd voor *Homo sapiens* het voor de hand liggende traject geweest moet zijn om Azië en Europa te bereiken.

Alhoewel. Zo voor de hand liggend is dit traject ook weer niet als we een blik door het raam werpen. Honderden kilometers door een woestijn trekken, dat moet zelfs voor *Homo sapiens* een niet zo aantrekkelijk vooruitzicht geweest zijn. Maar hier vergissen we ons. 88 000 jaar geleden bevond zich hier een meer waar heel het jaar door water in stond. Het meer was door grasland omgeven, er was zelfs sprake van moessonregens. Dat trok veel dieren aan, waaronder nijlpaarden, wilde runderen en antilopen. Van al die dieren werden op de site fossielen aangetroffen. Via satellietbeelden heeft men ongeveer tienduizend plekken kunnen identificeren waar ooit meren voorkwamen die nu verdwenen zijn. Dat voedt de hoop dat er nog spectaculaire fossiele vondsten op ontdekking liggen te wachten.

De migratie van Homo sapiens was slecht nieuws voor de Neanderthalers en de Denisovamensen

Intussen zijn we naar Ha'il op weg, de stad tussen twee bergen. Die herinneren ons aan het tragische liefdesverhaal van Aja en Salma. In een nevelig verleden waren zij dolverliefd op elkaar, maar hun families behoorden tot vijandige stammen. Van een relatie kon geen sprake zijn, daar lieten beider families geen twijfel over bestaan. Een Arabische variant op het eeuwenoude Romeo en Juliathema dus.

Voor de geliefden zat er niets anders op dan samen te vluchten. Salma liet Al Aujah, haar trouw dienstmeisje, een geheime ontmoeting in een grot regelen. Helaas kwam de familie van Salma achter het snode plan.

Prompt zetten ze de achtervolging in en namen het koppel gevangen. Zulk vergrijp kon alleen met de zwaarste straf vergolden worden, dat spreekt voor zich. Beide geliefden werden terechtgesteld, de brave dienstbode onderging hetzelfde lot. Voor Aja gebeurde dat op een plek ten noorden van Ha'il, voor Salma ten zuiden van de stad.

Uiteraard verrees op beide plekken waar de geliefden stierven een berg die hun naam kreeg

Uiteraard verrees op beide plekken waar de geliefden stierven een berg die hun naam kreeg – de 1 430 m hoge Salma en de 1 554 m hoge Aja. Die laatste is zelfs de hoogste piek van het plateau van Nadjd dat zich hier gemiddeld duizend meter boven de zeespiegel verheft. En daar bleef het niet bij. Menigeen is ervan overtuigd dat beide bergen in de loop der tijden zoetjesaan naar elkaar toe bewegen. Overigens kreeg ook Al Aujah een heuveltop toebedeeld, zij het van een iets kleiner formaat.

Eens de islam zich over het Arabisch schiereiland begon te verspreiden, waren de inwoners van Ha'il er als de kippen bij om zich te bekeren. Al in het jaar 9 van de islamitische kalender – het jaar 631 in de Gregoriaanse kalender – traden ze tot de nieuwe geloofsgemeenschap toe. Vrij opmerkelijk, aangezien Ha'il bijna 900 km van Mekka verwijderd is. Het illustreert nog maar eens hoe sterk de invloed van de handelsroutes was.

In de 19e eeuw was Ha'il de hoofdstad van een machtig emiraat waar het *Huis van Rasjid* de lakens uitdeelde. Gaandeweg zou Al Rasjid tot een van de belangrijkste koninklijke families van het Arabisch schiereiland uitgroeien en in een machtsstrijd met het *Huis van Saoed* verwikkeld raken. Uiteindelijk zou Al Rasjid de duimen leggen en Al Saoed het in het moderne Arabië voor het zeggen krijgen. Maar daar zullen we over enkele dagen in de hoofdstad Riyad meer over vernemen.

Tegenwoordig is Ha'il met zijn half miljoen inwoners nog altijd een vrij belangrijke stad. Met een opmerkelijk klimaat, aldus reisgids Paul, want 's zomers stijgt de temperatuur tot 35 °C en 's winters ligt er uitzonderlijk weleens een laagje sneeuw. Omdat dit de enige regio in Saoedi-Arabië is waar dat gebeurt, komen Saoedi's dan van heinde en verre gretig naar dit bizarre schouwspel kijken.

Haar relatieve welvaart heeft Ha'il aan haar gunstige ligging op de karavaanroute van de *hadj* te danken. Reist een moslim vanuit Mesopotamië of Iran naar Mekka, dan komt hij allicht in Ha'il voorbij.

Dadels, fruit en graan zijn de belangrijkste exportproducten. Vooral dat laatste is heel bijzonder

Maar ook landbouw floreert er. Dadels, fruit en graan zijn de belangrijkste exportproducten. Vooral dat laatste is heel bijzonder. Want graan telen, daar hadden ze nauwelijks ervaring mee. Pas in 1978 bouwde Saoedi-Arabië zijn eerste graansilo's. Amper zes jaar later voorzag het land in zijn eigen tarwebehoefte. Nog wat later begon het zelfs tarwe te exporteren. Zonder overdrijven mocht je Ha'il de graanschuur van Saoedi-Arabië noemen.

En dan, in 2007, als een donderslag bij heldere hemel, werd besloten de tarweproductie af te bouwen. Vanaf 2016 zou het land geen tarwe meer produceren, voortaan zou die ingevoerd moeten worden. Wat was het probleem? De waterreserves waren schaars, men vreesde dat die weleens uitgeput konden geraken. En tarweoogst kon alleen bij de gratie van intensieve irrigatie bestaan.

Omstreeks half acht bereiken we deze boeiende omgeving.

Top

Zondag 8 februari | Ha'il – Jubbah

Met zo'n verleden heeft Ha'il natuurlijk wel het een en het ander te bieden inzake historisch erfgoed. Het A'ariffort bijvoorbeeld. Onder een stralend blauwe lucht beklimmen we al vroeg in de ochtend de heuvel waar het fort op gebouwd is.

Wat het fort bijzonder maakt, is de bouwstijl. Die is typisch voor Nadjd, het centrale plateau van Saoedi-Arabië

Al dateert het pas van 1840, toch is het een van de oudste gebouwen van de stad. Oorspronkelijk was het als militair bolwerk bedoeld. De citadel maakte deel uit van een keten van zeven forten en beschermde de zuidelijke flank van de stad. Tevens diende het als uitkijkpost om mogelijke bedreigingen snel op te merken. Later ging het dienst doen als karavanserai voor pelgrims die de *hadj* deden.

Onder het regime van het *Huis van Saoed* kreeg het fort er nog een belangrijke functie bij. Men ging het als platform gebruiken om het begin vast te stellen van ramadan, de negende maand van de islamitische kalender. Dat is ook het moment waarop voor moslims de vastenperiode begint.

Wanneer ramadan precies begint is altijd al voer voor discussie geweest. In principe begint ramadan wanneer men op de vooravond van de eerste dag van deze maand de prille maansikkel waarneemt. Lukt dat niet vanwege bewolking of mist, dan verlengt men ramadan veiligheidshalve met één dag. De vastenperiode duurt dan 30 dagen in plaats van 29. Op die manier is men er zeker van dat men aan het vasten is op de dagen waarop dat moet.

Daar kan je enkele bedenkingen bij plaatsen. In de eerste plaats verschilt dit tijdstip naar

Ha'il – A'ariffort

A'ariffort – Moskee

gelang van de plaats op de wereld waar je je bevindt. Sommige moslimgemeenschappen buiten Saoedi-Arabië houden vast aan de strikte interpretatie en laten de vasten beginnen op het moment dat ze zelf de prille maansikkel te zien krijgen. Andere moslimgemeenschappen nemen gewoon de tijdstippen over die in Mekka gehanteerd worden.

Een fatwa schrijft voor dat je de maansikkel zelf moet waarnemen 'met de ogen van het gezicht'

Met de huidige stand van de astronomie kan je dan weer argumenteren dat dit tijdstip makkelijk met grote nauwkeurigheid berekend kan worden. Maar daar willen sommige moslimgeleerden niet van weten. Zij stellen, zoals een *fatwa* het voorschrijft, dat je de maansikkel zelf moet waarnemen, met *de ogen van het gezicht*.

Eens we boven zijn en de poort van het A'ariffort gepasseerd zijn, stoten we op een krakkemikkig kanon dat op de stad gericht staat. Het gammele ding van afbladderend metaal vormt waarschijnlijk een groter gevaar voor wie ermee

A'ariffort – Moskee

schiet dan voor wie ermee beschoten wordt. De belangrijkste taak van dit kanon was 's avonds de *iftar* aan te kondigen, de maaltijd die net na zonsondergang genomen wordt om het vasten te breken.

Een robuuste indruk maakt dit fort niet. Het is een leemstenen gebouw met een vloer van natuursteen – een beetje kanon schiet dit bouwwerk zo overhoop. Het volgt de structuur van de rotsen waarop het gebouwd is, wat maakt dat het ongeveer 40 m lang en 11 m breed is. De grootste ruimte van het fort blijkt aan een moskee voorbehouden te zijn, een niet-overdekte binnenruimte, aan weerszijden afgeboord door een arcade met vijf witte pilaren.

Het kanon vormt een groter gevaar voor wie ermee schiet dan voor wie ermee beschoten wordt

Wat het fort wel bijzonder maakt, is de bouwstijl. Die is typisch voor Nadjd, het centrale plateau van meer dan een half miljoen km² dat ongeveer een kwart van Saoedi-Arabië inneemt. Het gaat om een vorm van volksarchitectuur waar

Al Qislahpaleis – Poort

Hoektoren

architecten of andere professionals niet aan te pas zijn gekomen. Dat leidt tot gebouwen die louter uit lokale bouwmaterialen zoals leemsteen, natuursteen en hout opgetrokken zijn en daarom goed aan de woestijn aangepast zijn. Witgeverfde kantelen bekronen de okerbruine muren, kijkgaten of *tarma's* aan de voorgevel maken het mogelijk om te zien wie voor de deur staat.

Diezelfde stijl herkennen we even later in het Al Qislahpaleis beneden in de stad, ook al is dat pas in 1941 gebouwd – ruim een eeuw later dus. Zijn naam ten spijt is het echter geen paleis dat we betreden, maar een militaire kazerne waar een garnizoen ondergebracht kon worden. Getuige de 142 kamers op de begane grond en op de eerste verdieping, en de ruime binnenplaats waar driloefeningen en parades gehouden konden worden.

Indertijd waren de Saoedi's bevreesd dat de nazi-Duitsers hun land zouden binnenvallen. Helemaal onterecht was die vrees niet

Naar verluidt waren de Saoedi's indertijd bevreesd dat de nazi-Duitsers hun land zouden binnenvallen. Helemaal onterecht was die vrees niet. Want toen de Duitsers in februari 1943 in Stalingrad hun tanden stukbeten op het Rode Leger waren ze in feite naar de olievelden van Bakoe in Azerbeidzjan op weg. Dat de Duitsers weleens de Saoedi-Arabische olievelden in het vizier konden nemen, viel toen niet langer uit te sluiten. Maar dat de Duitsers zouden te-

rugdeinzen als ze met dit leemstenen gebouw geconfronteerd zouden worden, is hoogst twijfelachtig.

In zijn structuur lijkt het vierkante gebouw een beetje op een traditionele karavanserai. En in zekere zin is het dat ook, maar dan een karavanserai voor soldaten. Het meet ongeveer 140 m aan elk van de vier zijden, met op de hoeken en de kardinale punten een ronde toren. Centraal bevindt zich een moskee, met zowel een bovengrondse als een ondergrondse gebedszaal. Typisch

voor Ha'il is dan weer het stucwerk dat we onder de arcaden aantreffen. We zien er geometrische en florale versieringen, sommige met inscripties zoals '*Leve onze meester, de Grote Koning Abdulaziz bin Abdul Rahman Al Saud*'.

Met aan onze rechterkant de spoorlijn Riyad – Amman zetten we nu koers noordwaarts. Jubbah is onze bestemming, een oase ongeveer 120 km ten noordoosten van Ha'il. Het begrip oase mag je in dit geval letterlijk nemen. Tientallen kilometers in het rond wordt Jubbah door het rode zand van de Nefud-woestijn omgeven. Dat meer dan vijfduizend inwoners zich daar al eeuwen kunnen handhaven is aan het feit te danken dat zich niet al te diep onder de grond een enorme zoetwatervoorraad bevindt. Toch blijft het een opmerkelijk beeld – al die geïrrigeerde percelen die als een perfecte cirkel op satelliet-foto's verschijnen.

Indertijd moeten bedevaarders erg opgelucht geweest zijn wanneer ze met hun karavaan Jubbah bereikten na een uitputtende

tocht van ruim 250 km dwars door de Nefud-woestijn. Doorgaans kwamen zij uit het huidige Syrië en Irak, en waren ze naar Medina en Mekka op weg.

Tientallen kilometers in het rond wordt Jubbah door het rode zand van de Nefudwoestijn omgeven

Tegenwoordig is het een uiterst comfortabele snelweg, soms drie rijstroken breed, die als een zwart lint door het oranjerode woestijnzand slingert. Maar ver weg is de beschaving nooit. Onopvallende kastjes in camouflagekleuren naast de A65 werken chauffeur Moejahir behoorlijk op de zenuwen. Want snelheidsovertredingen leggen ze genadeloos vast, met als extraatje een haarscherpe foto van de chauffeur, zo zal blijken.

Wereldwijd zou Saoedi-Arabië op de vierde plaats staan in de lijst van de rijkste regio's op het gebied van rotskunst

Overal kom je ze tegen, de rotondes die met een of ander kunstwerk opgesmukt zijn. Straatkunst is in Saoedi-Arabië geen achtergestelde kunstvorm. Integendeel, vaak zijn het iconische sculpturen waarmee een stad haar bezoekers verwelkomt en tegelijkertijd een belangrijk element van haar identiteit tot uitdrukking brengt. Zo ook in Jubbah. Toch verbaast het ons lichtjes om op een rotonde een simulatie van een duinenlandschap te zien met daarop een 4WD-jeep. Kortom, een ode aan het *dune bashing*.

Rotskunst, daarvoor kan je bijna overal in de provincie Ha'il terecht. Toch is het Jubbah dat op dit vlak de kroon spant. Een van de belangrijkste archeologische sites van Saoedi-

Umm Sinman

Oryxen, Thamoedisch schrift

Arabië is het, in die mate dat de rotstekeningen in 2015 door de Unesco als werelderfgoed erkend werden. Wereldwijd zou Saoedi-Arabië op de vierde plaats staan in de lijst van de rijkste regio's op het gebied van rotskunst – na Australië, Afrika en India.

De rotstekeningen behoren niet tot één tijdperk en zelfs niet tot één beschaving

Een datum plakken op die rotstekenin-

Jager met oryx

Oryxen

gen is helaas niet zo eenvoudig. De rotstekeningen behoren immers niet tot één tijdperk en zelfs niet tot één beschaving. Dat vertelt ons de suppoost die ons door het bescheiden maar mooie Visitor Center rondleidt.

Nu eens heerste duizenden jaren lang een regenachtig klimaat, dan weer kreeg droogte de overhand

Belangrijk is te weten dat dit gebied de afgelopen drie miljoen jaar geregeld aan een klimaatwisseling onderhevig

was. Nu eens heerste duizenden jaren lang een regenachtig klimaat, wat tot een overvloedige vegetatie en een grote diversiteit aan dieren leidde. Dan weer kreeg droogte de overhand, met meren die opdroogden en een woestijn die almaar verder oprukte.

Aangezien het vergaren van voedsel in dit milieu niet meer zo moeilijk was, bleef er tijd over voor andere activiteiten. Rotskunst bijvoorbeeld

Het laat zich raden dat *Homo sapiens* vooral tijdens vochtige perioden in deze omgeving neerstreek. Dat deed hij over een vrij lange periode, van 120 000 tot 40 000 jaar geleden, getuige de vele stenen werktuigen die her en der gevonden zijn – messen, schrapers, bijlen, beitels en dies meer.

Maar het werd pas interessant toen ongeveer tienduizend jaar geleden weer eens een regenachtige periode aanbrak. Toen bevond zich hier een vrij groot meer, ongeveer 20 km lang en 4 km breed. Dat kunnen we uit de schelpen afleiden die hier gevonden zijn, maar ook uit de aanwezigheid van zoutvlakten en de sporen van watererosie op de rotsen.

Een van de beroemdste petrogliefen van heel Saoedi-Arabië – de levensgrote afbeelding van een man in een gezaghebbende positie

Er moet toen een weelderige vegetatie geweest zijn en een rijk dierenleven. Allicht was het aangenaam vertoeven op de oever van dit meer. Er ontwikkelde zich immers een aanzienlijke bewoningsactiviteit wat blijkt uit de vele stenen structuren die ontdekt zijn – graven, steenrijen, steencirkels.

Aangezien het vergaren van voedsel in dit milieu niet meer zo moeilijk was, bleef er tijd over voor andere activiteiten. Rotskunst bijvoorbeeld. Makkelijk zal dat niet geweest zijn, vermits men enkel over rudimentaire stenen werktuigen beschikte. Dat weerhield de kunstenaars er niet van te opteren voor een van de moeilijkere vormen van rotstekeningen, met name gravures met diepe inkepingen. Petrogliefen dus. Soms werden alleen de contouren van de figuren uitgekerfd, soms werden massieve figuren in hun geheel uitgehakt.

Het voordeel daarvan is uiteraard dat de afbeeldingen na al die jaren in open lucht grotendeels hun oorspronkelijke kenmer-

ken behouden hebben en goed te herkennen zijn. Doorgaans zijn dat dieren die door mensen gebruikt of bejaagd werden, zoals wilde runderen, steenbokken, herten, struisvogels, berggeiten.

Dan trad rond 5 000 v.Chr. een nieuwe droogteperiode in. Die duurt tot op de dag van vandaag voort. Het leven werd gaandeweg wat moeilijker. Dromedarissen gingen in het levensonderhoud een steeds grotere rol spelen en werden al snel het dominante onderwerp van de rotstekeningen.

Nog wat later waren gedomesticeerde dromedarissen een vertrouwd beeld in de samenleving geworden. Dat blijkt uit voorstellingen van dromedarissen met een berijder of dromedarissen waarbij de naam van de eigenaar vermeld werd. We spreken dan van de Thamoedische periode, vernoemd naar een volk dat van ongeveer 1 000 v.Chr. tot 500 n.Chr. in het noordwesten van Saoedi-Arabië heerste.

Wie die Thamoed precies waren, weet men niet met zekerheid. Was het een stam? Was

Rotstekeningen in het landschap *(midden links)*

Menselijke figuren met speer te paard

het een stammenconfederatie? Islamitische bronnen noemen de Thamoed alleszins een polytheïstisch volk dat door Allah terecht vernietigd werd omdat het koppig aan zijn veelgodendom vasthield. Sommige bronnen associëren de Thamoed met Hegra, de in zandsteenrotsen uitgehouwen necropolis die we eergisteren bezochten. Soms worden ze zelfs met de Nabateeërs gelijkgesteld.

De Thamoedische inscripties bieden een indringende inkijk in de toenmalige samenleving

Wat er ook van zij, dit volk heeft een belangrijk nieuw element aan de rotstekeningen van Jubbah toegevoegd, met name de inscripties – mysterieuze teksten in kronkelige schrifttekens die intussen door archeologen ontcijferd zijn. In totaal zouden dat er 5 431 zijn. Ze bieden een indringende inkijk in de toenmalige samenleving. Welke beroepen uitgeoefend werden, welke ziekten voorkwamen, welke gebruiken gangbaar waren bij een huwelijk of een echtscheiding, hoe er naar voedsel gezocht werd, het komt allemaal aan bod.

Dan trad rond 5 000 v.Chr. een nieuwe droogteperiode in. Dromedarissen gingen in het levensonderhoud een steeds grotere rol spelen

Veel later, in de islamitische periode, kwamen daar dan nog eens inscripties in Koefisch schrift bij. Sommige dateren uit de achtste eeuw, maar vaak zijn dat eerder profane boodschappen van pelgrims op weg naar Mekka die hier een boodschap wilden achterlaten.

Dromedarissen met en zonder berijders

Menselijke figuur met boemerang?

Oryx

Nubische steenbok

Een gestileerde afbeelding stelt een man voor die een boemerang in zijn handen lijkt te houden

Kortom, vier culturen en vier tijdperken verdringen elkaar op deze rotswanden, verspreid over zeven heuvels. Alles samen meer dan 260 menselijke afbeeldingen en meer dan 2 000 dieren – waaronder 1 300 dromedarissen.

Dat is van het goede een beetje te veel, we focussen meteen op Umm Sinman, de 1 264 m hoge heuvel die alom de belangrijkste genoemd wordt. Dat dit stukje werelderfgoed door de overheid gekoesterd wordt, blijkt ook al uit de stevige omheining die mogelijke vandalen moet ontmoedigen.

Een pad leidt helemaal rond de basis van de heuvel zodat je aan alle zijden de rotstekeningen kan bewonderen. Maar het is een stevige metalen trap die meteen onze aandacht trekt. Hij voert ons naar een plek een zeventigtal treden hogerop tegen de rotswand – dat zegt iets over de locaties die de prehistorische kunstenaars voor hun werk selecteerden.

Boven op het platform kunnen we een van de beroemdste petrogliefen van Jubbah en zelfs van heel Saoedi-Arabië bewonderen – de levensgrote afbeelding van een man in een gezaghebbende positie. Dat blijkt uit zijn dominante houding, maar ook uit zijn kleding en de sieraden die hij draagt. Wellicht was dit een van de koningen uit de oudheid. Voor hem staat een tengere mannelijke figuur. Of ze iets met elkaar te maken hebben, is niet duidelijk.

Maar hier is meer te zien dan alleen maar dit ene prachtige beeld. Zo is er een duidelijke voorstelling van een Nubische steenbok. Je herkent zelfs de haartjes van zijn baard en de knobbels op zijn indrukwekkende gekromde hoorns. Verder is er een gestileerde voorstelling van een man, helemaal in de stijl van de prehistorische periode, met armen en benen die als stokken aan zijn lichaam bevestigd lijken.

Een ander tafereel boordevol figuren vergt dan weer wat meer speurwerk. De oryxen vallen meteen op met hun lange rechte hoorns. Dan herkennen we een rund met zijn korte hoorns, en de voorstelling van een hond – of is het een wolf? Een man blijkt een wapen in zijn hand te hebben, een speer wellicht. En die vreemde schrifttekens mogen we waarschijnlijk aan de Thamoed toeschrijven.

Vier culturen en vier tijdperken verdringen elkaar op deze rotswanden, verspreid over zeven heuvels

Terwijl achter ons in het dorp de *muezzin* zijn oproep tot het gebed aanheft, zetten we onze wandeling rond de rotsheuvel verder.

Struisvogels

Struisvogels

Jager met leeuw

Dromedarissen maken hun opwachting, netjes met de naam van de eigenaar erbij. Hoog tegen de rotswand prijkt een opvallende scène van twee mannen te paard die elkaar met een lange speer te lijf gaan. Tussen de rotsen blijken nog enkele andere krijgshaftige taferelen verscholen te zitten.

Dan is er weer een trap, een dertigtal treden ditmaal. Weer worden we naar enkele verbluffende taferelen gelokt. We zien de gestileerde afbeelding van een man die een boemerang in zijn handen lijkt te houden. Dromedarissen met en zonder berijder zijn naast elkaar weergegeven. Een heleboel struisvogels zijn samen op weg alsof ze een kudde vormen.

Maar het meest zijn we verrast door de afbeelding van een leeuw. Het roofdier staat er parmantig, met geheven staart, voor niets of niemand bevreesd. Een menselijke figuur, klein maar dapper, probeert de carnivoor met een speer op een veilige afstand te houden.

Dat lijkt een ongewone situatie, maar dat was het niet. Het tafereel weerspiegelt perfect de angst van de bevolking voor hun kuddes en hun gemeenschappen. Want zodra het droge klimaat de bovenhand haalde, begonnen de meeste dieren de regio te verlaten. Leeuwen zagen zo hun traditionele prooien met de noorderzon verdwijnen. Noodgedwongen schakelden ze op dromedarissen over. Want al bij al waren dat makkelijke prooien. En er zat nog veel vlees aan ook.

Een menselijke figuur, klein maar dapper, probeert de leeuw met een speer op een veilige afstand te houden

Minstens zo beroemd als de afbeelding van de koning is de voorstelling van een strijdwagen met twee paarden die we op een site anderhalve kilometer zuidwaarts aantreffen. Bizar mag je deze voorstelling wel noemen. Want je kan een glimlach nauwelijks onderdrukken wanneer je ziet hoe de kunstenaar met de drie dimensies van zijn onderwerp omging. Alsof hij de strijdwagen aan weerszijden over een virtuele lengteas naar buiten plooide, zodat beide paarden en beide wielen plat op de grond kwamen te liggen en elkaars spiegelbeeld tegenover de lengteas vormden. Die manier van tekenen wordt uniek genoemd, en kenmerkend voor Sa-

oedi-Arabië. Vermoedelijk dateert deze tekening uit de periode tussen 1800 en 1200 v.Chr.

Je kan een glimlach nauwelijks onderdrukken wanneer je ziet hoe de kunstenaar met de drie dimensies van zijn onderwerp omging

Heel opvallend is ook het tafereel van de jager te paard die een struisvogel aan zijn speer rijgt. Het vage silhouet van een dadelpalm herinnert er ons dan weer aan hoe belangrijk dadels voor de voedselvoorziening in deze desolate gebieden geweest zijn. Ook een Nubische steenbok figureert op het rotsblok. En zelfs een koe die uit de Lage Landen afkomstig zou kunnen zijn.

Jaak Palmans
© 2026

Lees het vervolg in (6/7)
Klein blondje, groot verleden

Strijdwagen met paarden

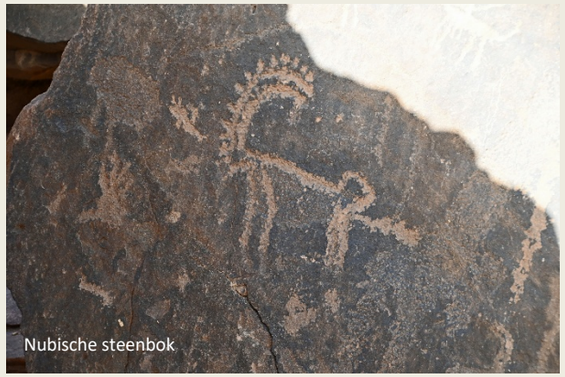
Nubische steenbok

Jager spietst struisvogel

Heel opvallend is ook het tafereel van de jager te paard die een struisvogel aan zijn speer rijgt

Dan laten we de petrogliefen achter ons. Buraidah is onze volgende bestemming. De agrarische hoofdstad van het land is dat, vooral beroemd om zijn dadelproductie. Maar ook de kamelenmarkt wordt tot de grootste in zijn soort ter wereld gerekend. Direct na de lunch vatten we de rit van bijna 380 km aan. Een comfortabele rit, zo blijkt, via een vrijwel kaarsrechte driebaansweg door de vlakke steenwoestijn.

Top